

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Руйхатга олинди:
№ БД – 5111400 – 4.03
2016 йил “ 9 ” 01

Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлиги

2016 йил “ 29 ” 01

**ЛЕКСИКОЛОГИЯ
ФАН ДАСТУРИ**

Билим соҳаси:	100000	- Гуманитар соҳа
Таълим соҳаси:	110000	- Педагогика
Таълим йўналиши:	5111400	- Хорижий тил ва адабиёти (испан тили)

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2016 йил “22” январдаги “26”-сонли буйруғининг 2-илоvasи билан фан дастури рўйхати тасдиқланган.

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашининг 2016 йил “9” январдаги 1-сонли баённомаси билан маъқулланган.

Фан дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида ишлаб чиқилди.

Тузувчи:

Абдуллаев К. - “Испан тили назарияси ва амалиёти” кафедраси
доценти, ф.ф.н.

Такризчилар:

Тошхонов М.Т. - ЎзДЖТУ, “Испан тили назарияси ва амалиёти”
кафедраси п.ф.н.;

Ўрмонова Н.М. - ТАҚИ, “Ўзбек ва хорижий тиллар” кафедраси
мудири, ф.ф.н., доценти. *(турдош ОТМ)*;

Фан дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети Илмий кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (2015 йил “26” ноябрдаги 4-сонли баённома).

КИРИШ

Дастур Европа Кенгашининг “Чет тилини эгаллаш умумевропа компетенциялари: ўрганиш, ўқитиш ва баҳолаш” тўғрисидаги халқаро меъёрларини назарда тутган Ўзбекистон Республикасининг узлуксиз таълим тизимида чет тилларни ўрганиш бўйича Давлат таълим стандарти талаблари асосида ишлаб чиқилди.

Ушбу дастурда лексикология фанининг энг асосий бўлимлари ўз аксини топган. Ушбу фан доирасида испан тилининг луғат таркиби, унинг фразеологик бирикмалари, сўзнинг семантик хусусиятлари, сўз яшаш, сўзнинг келиб чиқиши, луғатшунослик, тил вариантлари, шевалари ва шунга ўхшаш долзарб муаммолар ҳар томонлама ўрганилади.

Фаннинг мақсад ва вазифалари

Ўқув фанининг мақсади талабаларни тил луғат бойлиги тўғрисидаги асосий тушунчалар, чет тилини ўрганишда лексик birlikларнинг аҳамияти ва уларнинг бошқа тил қатламлари тизимида тутган ўрни билан таништириш, уларга тил луғат бойлигининг асосий қонуниятларини ўргатишдан иборат.

Фаннинг вазифаси – тил ва нутқнинг асосий таркибий материали сифатида сўз ва унинг моҳиятини ўрганиш, сўзнинг лексик маънолари ва уларнинг турларини таҳлил қилиш, сўзларнинг келиб чиқиши тарихи (этимологияси) ва уларнинг нутқда хилма-хил қўлланилишининг ўзига хосликларини тадқиқ қилишдан иборатдир.

Фан бўйича талабаларнинг тасаввур, билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар

Лексикология фанини ўзлаштириш жараёнида бакалавр:

- сўз ҳақида таълимот, луғат таркиби ривожланишининг асосий қонун-қоидалари ва йўллари;
- тарихий тизим сифатида луғат таркиби тавсифи, тилнинг луғат таркибини ўрганишда қўлланилган умумий тилшуносликнинг айрим ҳолатлари **ҳақида тасаввурга эга бўлиши;**
- тематик, лексик ва семантик гуруҳлар, семасиология, сўзнинг морфологик тузилиши, сўз ва сўз муқобили, фразеология, этимология, лексикография;
- сўзнинг лексик ва грамматик маънолари, сўз функциялари, сўзнинг лексик маъно турлари, сўзнинг асосий ва кўчма маънолари, бош ва

иккинчи даражали маъноларни қўллашни **билиши ва улардан фойдалана олиши;**

- сўзнинг фонетик ва грамматик тавсифлари;
- тил ва нутқда сўзнинг қисқа ва узунлик муносабатлари;
- мустақил ва ёрдамчи сўзлар, сўзларнинг ўхшашлик ва алоҳидалик масаласини қўллаш **кўникмаларига эга бўлиши керак;**
- сўз ва морфема ўртасидаги фарқлар;
- янги сўзлар ясаш йўллари, сўз ҳосил қилишнинг синтактик-морфологик усуллари, бошқа тиллардан ўзлаштирилган сўзлар, испан тили луғат таркиби тавсифи, ва сўзларнинг лексик-семантик қатламлари ҳақида **билим малакаларига эга бўлиши лозим.**

Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатдан узвийлиги

Лексикология фани умумқасбий ва асосий ихтисослик фани ҳисобланиб, учинчи босқич ўқув режасига киритилган. Талабалар испан тили юзасидан умумий лингвистик маълумотларга эга бўлганларидан кейин тилнинг имкониятларини янада кенгроқ ўрганиш мақсадида бошқа назарий курслар қаторида лексикология фанини ўрганадилар. Лексикология курси тилнинг асосий қурилмаси ҳисобланмиш сўз воситасида назарий ва амалий фонетика, грамматика, стилистика ва қиёсий типология каби бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқ ҳисобланади ва талабаларнинг тил соҳасидаги билимларининг мукамаллигини ушбу фанлар билан узвийликда таъминлаб беради.

Фаннинг илм-фан ва ишлаб чиқаришдаги ўрни

Лексикология фани илмий-тадқиқот, педагогик жараёни билан бевосита боғлиқ. Хорижий тил ва адабиёти, филология ва тилларни ўқитиш таълим йўналиши бўйича бакалавр тайёрлаш босқичининг ажралмас бўғини сифатида лексикология асосий ўрганилаётган чет тили умумқасбий ва ихтисослик фанлари қаторига киради, бу фан бўйича талабалар эгаллаган билим, кўникма ва малакалар уларнинг умумий ўрта таълим мактаблари, академик лицейлар ва касб-хунар коллежларида педагогик фаолият кўрсатиш ва илмий изланишлар олиб боришда, шунингдек чет тилини амалий қўллашда ёрдам беради.

Фанни ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Ушбу фанни ўрганишда таълимнинг замонавий методларидан, хусусан электрон почта, чат каналлар ва виртуал ҳақиқийликни ўзида жамлаган интернетдан фойдаланиш лозим, яъни электрон ўқув адабиётлар ва маълумотлар банки билан ишлаш, интернет тармоғидан мақсадли фойдаланиш каби билим ва кўникмаларни ҳосил қилиш ва ривожлантиришда катта самара беради.

Талабаларнинг лексикология фанини ўзлаштиришлари учун ўқитишнинг илғор ва замонавий усулларидан фойдаланиш, дарсда янги инфор­мацион - педагогик технологияларни татбиқ қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фанни ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, маъруза матнлари, тарқатма ва электрон материаллардан, хусусан электрон дарсликлардан ва интернет манбаларидан кенг фойдаланилади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Фаннинг назарий машғулоти мазмуни

“Лексикология” фанининг мазмуни, предмети ва методи

Фаннинг мазмуни. Сўз - тил луғат таркибининг асосий бирлиги. Сўзнинг морфема, сўз шакли, сўз бирикмасидан фарқловчи хусусиятлари. Мотивация тушунчаси. Идиоматик, мотивация турлари - фонетик, семантик, маъно ва сўз маъносининг тузилиши. Испан, она тили ва бошқа ўрганилаётган тиллардаги ўзаро муқобил сўзларнинг семантик тузилиши. Сўз маъносини қўллашда парадигматика ва синтагматиканинг роли. Контекст турлари, содда, ясама ва қўшма сўзларнинг ўзига хос маънолари.

Лексикологиянинг моҳияти, унинг мақсади ва вазифалари

Сўзнинг маъносини чегаралаш ва маъно қисмларини аниқлаш усуллари. Фразеологик бирикмалар маъноларининг хусусиятлари. Маъно турлари таснифи ва сўзнинг лексик-семантик вариантлари. Маъно тузилишига кўра синхрон ва диахроник қараш ва унинг ривожланиш қонуниятлари. Луғат бирлигини семантик гуруҳларга ажратиш. Семантик майдон. Моносема, полисемия, гипергипонимия муаммолари. Синоним, антоним ва омонимлар муаммолари, ва уларнинг манбалари, таснифи, тилнинг бойиши ва ривожланишидаги роли.

Сўзнинг морфологик тузилиши

Бир морфемали ва кўп морфемали сўзлар. Морфеманинг лексик бирлик эканлиги. Морфемалар типлари ва синфлари. Сўз негизи ва унинг турлари. Ҳозирги замон испан тилида сўз тузилишининг типлари. Сўз тузилишидаги диахроник ва синхроник қараш. Морфемалар яшаш. Морфема ва алломорфемалар. Сўз тузилишини морфемик таҳлил қилиш асослари ва уларнинг сўз яшаш таҳлилидан фарқи.

Сўз яшаш

Сўз яшашнинг ҳар хил усуллари. Сўзнинг ўзак тузилишининг асосий қисмлари. Сўз яшаш негизи. Ўзакнинг тузилиши ва семантикаси. Кенг ва кам тарқалган йўллар билан сўз яшаш. Лексик ном беришда сўз яшашнинг роли ва ўрни. Сўз яшаш қаторлари занжири. Сўз яшашнинг кенг тарқалган усуллари. Олд қўшимчалари ва уларнинг турлари. Ҳар хил мезонларга асосланиб олд қўшимчаларни тасниф этиш, ўзак олд қўшимчаларининг семантикаси. Ярим олд қўшимчалари ёрдамида сўз яшаш. Конверсия, унинг келиб чиқиши ва асослари. Сўз яшалиш йўлини аниқлашда конверсиядаги семантик алоқалар асосий мезон эканлиги, конверсиянинг кенг тарқалганлигини белгиловчи асосий омиллар. Конверсия ва уни таржима қилиш муаммолари.

Қўшма сўзлар сўз яшашнинг кенг тарқалган йўллари билан бири эканлиги. Анъанавий ва замонавий тилшуносликда қўшма сўзларни тасниф қилиш асослари. Қўшма сўз яшашнинг ҳар хил турлари уларнинг кенг тарқалганлиги. Қўшма сўзларни она тилига таржима қилиш йўллари.

Кенг тарқалган ва кам тарқалган йўллар билан сўз яшаш. Қисқартма сўзлар (аббревиация). Қисқартма сўзларнинг турлари. Қисқартма сўзлар (клиппинглар), қисқартма сўзларнинг испан тилининг америка вариантыда кенг тарқалган. Қисқартма сўзларнинг турлари. Қисқартирилган сўзларни таржима қилиш қийинчиликлари.

Сўз яшашнинг бошқа усуллари: сўз яшаш, кенгайтиш, товуш ва урғу кўчиши, товушга тақлид қилиш ва редупликация, грамматик шаклларнинг лексиказациялашуви ва сўз яшашнинг ҳар хил турлари бирикмаси.

Фразеология

Фразеологиянинг мақсади ва вазифалари. Турғун ва эркин бирикмаларни фарқлаш муаммоси, уларни фарқловчи белгилар.

Лексик бирикиш. Турғун бирикмалар ва уларнинг ҳар хил мезонларга асосан таснифи. Сўз, сўз бирикмасининг ўхшашлиги ва фарқи. Фразеологик бирикмалар ва уларни таржима қилиш муаммолари.

Испан тили луғат таркибининг умумий таснифи

Тил луғат таркибининг ўзгариши социолингвистик воқеа эканлиги. Луғат таркибининг сифат ва сон жиҳатдан ўзгариши. Луғат таркибининг лексик ва стилистик таснифи. Сўзларни ишлатилиши жиҳатдан тасниф этиш. Умумий истеъмолдан ва махсус лексика. Архаизмлар, неологизмлар, Испания ва испан тилида сўзлашадиган мамлакатлардаги испан тилининг лексик хусусиятлари, уларнинг тарихий боғлиқлиги ва ўзаро таъсири. Асосий ва ёрдамчи сўз туркумларининг сон жиҳатидан ўзаро фарқи. Лексик номлашнинг фаоллиги ва луғат таркибининг бойиши йўллари, сўз яшаш, сўз маъно тузилишининг ривож, бошқа тиллардан кирган сўзлар қатлами, фразеологизмлар яратиш.

Этимология

Тил луғат таркибининг этимологик жиҳатдан таснифи испан тилида пайдо бўлган ва бошқа тиллардан кириб келган сўзлар. Хорижий тиллардан кириб келган сўзларнинг турлари, ўзлаштирилиши, ассимиляцияси. Хорижий тиллардан кириб келган сўзларнинг луғат таркибига ва сўз яшаш тизимига таъсири. Байналминал сўзлар. Этимологик луғатлар.

Лексикография

Лексикографиянинг фан сифатида ривожланиши. Луғатларнинг асосий турлари: энциклопедик, лингвистик, изоҳли луғатлар. Луғат турлари муаммоси ва уларнинг яратиш услублари, сўз танлаш, луғатларнинг тузилиши ва бошқалар. Испан луғатларининг асосий турлари: изоҳли, синоним, фразеологик бирикмалар, этимологик, идеографик, махсус луғатлар, неологизм луғатлари ва бошқалар. Ўқув луғатларининг тузилиши (сўзларнинг бирикиши ҳақидаги луғатлар, кўп қўлланиладиган сўзлар луғати). Турли луғатларда сўз маъноларини очиб бериш йўллари. Таржима жараёнида луғат билан ишлаш, сўзнинг изоҳли таҳлилини ўрганиш, бошқа луғат изоҳлари билан қиёслаш.

Семинар машғулотларнинг тахминий рўйхати

- Испан тили лексикологияси курсининг асосий масалалари: сўз ҳақидаги таълимот
- Луғат таркиби ривожланишининг асосий қонун-қоидалари ва йўллари: тарихий тизим сифатида луғат таркиби ва таснифи.
- Тилнинг луғат таркибини ўрганишда қўлланилган умумий тилшуносликнинг айрим ҳолатлари (тил ва нутқ, тизим ва мезон, лексикада тизим тушунчаси, лингвистик майдон, семантик майдон).
- Семантик ва лексик гуруҳлар.
- Синтагматика ва парадигматика, сўз ва сўз муқобили (эквивалент), семасиология ва ономасиология.
- Сўз-тилнинг асосий қурилиш материали ва номинатив бирлиги сифатида.
- Сўз ва шакл муносабати.
- Сўзнинг грамматик ва лексик маънолари.
- Сўз функциялари.
- Сўзнинг лексик маъно турлари, сўзнинг ўз ва ясама, бош ва иккинчи даражали маънолари, фразеологик боғланган, синтактик аниқланган маънолари, сўзнинг этимологик маъноси, семантик асосланган (мотивировка) ва асосланмаган маънолари.
- Асосланган даражаси ва турлари. Сўзнинг «икки шакли» ва миллий характери. Халқ этимологияси.

Семинар машғулотларни ташкил этиш бўйича тавсиялар

Семинар машғулотларини ташкил этиш юзасидан кафедра томонидан кўрсатма ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Унда талабалар асосий маъруза мавзулари бўйича олган билим ва кўникмаларини амалий масалалар, кейслар орқали янада бойитадилар. Шунингдек, дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида талабалар билимларини мустақамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билимини ошириш, масалалар ечиш, мавзулар бўйича тақдимотлар ва кўргазмали қуроллар тайёрлаш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардан фойдаланиш ва бошқалар тавсия этилади.

Лаборатория ишларини ташкил этиш бўйича кўрсатмалар

Фан бўйича лаборатория ишлари намунавий ўқув режада кўзда тутилмаган.

Курс ишини ташкил этиш бўйича услубий кўрсатмалар

Фан бўйича курс иши намунавий ўқув режада режалаштирилмаган

Мустақил таълимнинг шакли ва мазмуни

Мустақил таълим қуйидаги шаклларда ташкил этилади:

- дарслик ва ўқув қўлланмалар бўйича фан боблари ва мавзуларини ўрганиш;
- таркатма материаллар бўйича маърузалар қисмини ўзлаштириш;
- махсус адабиётлар бўйича фан бўлимлари ёки мавзуларини ўрганиш;
- талабанинг ўқув-илмий тадқиқот ишларини бажариш билан боғлиқ бўлган фан бўлимлари ва мавзуларини чуқур ўрганиш;
- фаол ва муаммоли ўқитиш услубидан фойдаланиладиган ўқув машғулотларини такомиллаштириш.

Тавсия этилаётган мустақил ишларнинг мавзулари

1. Суффикслар ёрдамида сўзлар яшаш (суффиксация) ;
2. Суффиксларнинг келиб чиқиши;
3. Дублет (икки шаклли) суффикслар;
4. Унумли ва унумсиз суффикслар. Суффикслар синонимлари;
5. Испан тили суффиксларининг морфологик таснифи. От ва феъл суффикслари;
6. От суффиксларининг семантик таснифи: шахс номи ясовчи суффикслар, ҳаракат номи ясовчи суффикслар, феъл ясовчи суффикслар;
7. Умумистеъмол лексика. Унинг турғунлик даражаси ва этимологик тавсифи. Умумистеъмол лексиканинг мерос фонд эканлиги;
8. Тескари сўз яшаш (суффиксларни ташлаш ёрдамида янги сўзлар яшаш);
9. Аралаш-янги сўзлар ҳосил қилиш (парасинтетик янги сўзлар яшаш) ёки префикс ва суффикслар ёрдамида сўз яшаш ;
10. Дублет префикслар ;
11. Префиксларнинг келиб чиқиши;
12. Префикслар ёрдамида янги сўзлар яшаш (префиксация);
13. Феъл ва сифат ясовчи префикслар;

14. Префиксларнинг келиб чиқишига кўра таснифи;
15. Неологизмлар ва архаик сўзлар. лексик ва семантик неологизмлар;
16. Индивидуал-стилистик неологизмлар;
17. Ҳозирги замон испан тилида эскирган сўзлар: тарихий эскирган сўзлар ва архаизмлар;
18. Сўз-тилнинг асосий қурилиш материали ва номинатив бирлиги сифатида;
19. Сўз ва шакл муносабати. Сўзнинг грамматик ва лексик маънолари;

Дастурнинг инфор­ма­цион – услубий таъминоти

Мазкур фанни ўқитиш жараёнида:

- лексикология ва стилистика фани ва унинг бўлимига тегишли маъруза дарсларида модуль тизими­га асосланган электрон мажмуадан;
- таълимнинг замонавий илғор интерфаол усуллари­дан, педагогик ва ахборот – коммуникация технологияларининг презентация (такдимот), мултимедиа ва электрон-дидактик технологияларидан фойдаланилади.

Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати

Асосий адабиётлар:

1. Гитлиц А.М. Лексикология испанского языка. Л. 1999.
2. Курчаткина Н.Н, Супрун А.И. Фразеология испанского языка. М. 1986.
3. Guitlitz A. Curso de lexicología de la lengua española. М. 1994
4. Gak V.G. Las unidades fraseológicas a la luz de la asimetría del signo lingüístico. М. 1995
5. Casares J. Introducción a la lexicología moderna. Madrid, 2004

Кўшимча адабиётлар:

1. Виноградов В.С. Лексикология испанского языка. М.2003.
2. Касарес Х. Введение в современную испанскую лексикографию. М.1978.
3. Курчаткина Н.Н. Текст лекций по курсу «Лексикология современного испанского языка». М. 1991.

Интернет сайтлари:

1. <http://www.zonaele.com/>
2. <http://www.elcastellano.org/gramatic.html>
3. <http://www.org/Robert/Spanish/grammar.html>

